

Mgr. Iva Mrkvičková: Kategorie pádu jako problém
aplikované lingvistiky. Praha, FF UK 2005. 102 s.
Oponentní posudek disertační práce

1. Mgr. Iva Mrkvičková si klade za cíl své disertace podat „ucelený popis“ pádové sémantiky při výuce češtiny zejména neslyšících studentů. Místy se tento cíl prolíná s cílem širším, tj. s výukou češtiny jako cizího jazyka u studentů slyšících. Kromě toho je název aplikované lingvistiky zúžen: z oblastí obvykle chápaných jako aplikovaná lingvistika se práce dotýká pouze kontrastivních, poněkud méně didaktických aplikací, neřeší však pádovou problematiku v lingvistice překladu, tlumočení, v lingvistice počítačové, matematické a korpusové apod. Práce měla tedy nést název *Kategorie pádu (1) při výuce češtiny jako cizího jazyka*, nebo (2) *v komunikaci neslyšících*, nebo (3) podobně či jinak.

V úvodu, s. 7, chce autorka „nastínit ucelený a vnitřně sourodý popis sémantických rysů kategorie pádu“, tamt. mluví o „úvahách nad uceleným popisem pádové sémantiky“. V závěru, s. 98, však uvádí, že „Popis p-sémantiky... není tedy budován čistě jen (sic!) na principu sémantickém“.

Reálně pak autorka pojednává to, co nazývá popisem pádové sémantiky, takto: na s. 39n. podává v tab. 1 „Přehled rámců“, čímž myslí tzv. obecné pojmy či domény didaktiků ČCJ. V autorčině pojetí jde např. o prostor, chování, vlastnictví, na jiném místě mluví o „průchozích významech“. Tvrdí dále, že „Uvnitř rámců je pro lepší orientaci v našem popisu využíván též systém p-vzorců...“, s. 40. Ve skutečnosti je však od s. 45 do s. 98 „využíván“ „popis“ opačný, totiž od výrazu, tj. od pádu, k významu, tj. k „rámcům“, srov. kap. IV a její podkapitoly 1-7 označené názvy pádů. Čtenáře nesmí zmást ani tvrzení o postupech J. Anderše, které jsou údajně „obdobné“ (s.40).

2. Výklad autorčiny vlastní koncepce popisu pádů je na s. 37-98, tj. obsahuje 62 stran textu. Srov. s tím tvrzení na s. 11, že analýza užívání pádu v textech českých neslyšících by si vyžádala více prostoru, „než jí můžeme v této práci poskytnout“. Do obvyklého rozsahu disertační práce (150-200 i více stran) však autorce

nepochybně zbývalo prostoru dosti, navíc právě tato analýza by byla nepochybně jak užitečná, tak i teoreticky nosná a zajímavá.

Nechci zde přijmout nebo zavrhnout autorčinu koncepci tzv. rámců, je však známo, že popis jazyka od sémantiky k výrazu je nutně vágní, byť z hlediska didaktického může být užitečný. Z didaktiků autorka zřejmě navazuje na Hrdličkovu knihu *Předložky...*, z r. 2000, ač to výslovně neříká, příp. na internetový *The Case Book for Czech*. Několik českých učebnic ČCJ sice uvádí v bibliografii, ale jejich pojetí nerozebírá. Pochyby však vzbuzuje samo stanovení „rámců“, srov. s. 39n. Není např. jasné, proč rámeček *téma* není připsán lokálu. Proti tomu *téma* jako rámeček nominativu je chápán syntaktickosémanticky – to, o čem se mluví. Složitě se o tom píše na s. 46, ale nejasné je, proč v rámci nazvaném *komunikace*, např. ve větě *Pavel mi o tom řekl* jde o „popis komunikační situace“, zatímco v rámci *téma* jde „o vlastní komunikační akt“, a to ve stejné větě.

Dále je málo pochopitelné, proč tak průzračně denotativní vyjádření *prostředek* se chápe jako rámeček *způsob*, který je abstraktnější a pro chápání člověka ovládajícího jiný jazyk výrazně obtížnější.

Takových nejasností a nepochopení je v práci celá řada. Např. v tab. na s. 44 *kontaktové významy předožek primárních* se neberou v úvahu různé vidové podoby slovesa a kontexty, které mohou autorku usvědčit z věcného nepochopení problému. Srov. proti autorčiným tvrzením: význam *navázání kontaktu* je jistě i ve spojení *otřít se o zed', kráčet po něčích stopách, přijít po někom, skočit přes potok, budu se s ním scházet* aj. Tím se celá koncepce stává nevěrohodnou.

Kontaktové sémantika je však „proložena napříč systémem rámců“, (s. 41), což je vyjádření skutečnosti, že ve sloupcích matic jednotl. pádových „rámců“ jsou uvedeny distinktivní rysy *navázání/ztráta kontaktu, kontakt*. Tak na s. 82 v tab. 5, mylně označené jako rámce *dativní* (o nedostatku řádné redakce rukopisu bude dále řeč), se jako exemplární příklad uvádí *chytit/držet/pustit bratra*, obdobně v trojici těchto sloves v reflexivní podobě u G, s. 61. Problém je v tom, že jde o kategoriální *slovesa* vyjadřující tyto významy lexikálně, takže pro význam pádu je to málo relevantní. Srov. *dotknout se bratra*, kde jiný pád než genitiv není možný. Jak vysvětlíme rozdíl G a A, jestliže u *dotknout se* neexistuje nereflexivní

protějšek? Didakticky by šlo tedy především o učení lexikálních, nikoli pádových významů.

Z didaktického hlediska se pak v práci opomíjí hlavně synonymie prostředků vyjadřujících stejné rámce. Dále se autorka nevypořádala se základními pracemi Poldauf-Šprunk 1968 a Šára-Šárová-Bytel 1969, kde je pojetí pádu od autorčina naprosto odlišné.

3. Z hlediska lingvistického je v práci řada meritorních a terminologických nedostatků.

Nerozlišují se pády předložkové a bezpředložkové, jejich difference nejsou pojednány ani zmínkou či odkazem, pouze na s. 33 jsou odbyty věcně nesprávnou větou, že předložky tvoří „neodmyslitelnou část“ p. sémantiky; to jistě neplatí pro p. prosté. Proto také výraz p- *sémantika* není přesný. Na s. 35 překvapí tvrzení, že ve výrazu *na základě* jde o spojení předložky primární a sekundární. V cit. případě výrazu *rámec* překvapuje, že autorka volila termín již obsazený, srov. valenční n. slovesné rámce u Fillmora nebo u Panevové, aj.

Autorka však nedefinovala řádně ani své výchozí pojmy, není jasné, kdy mluví o p-sématu, kdy o p-vzorci, kdy o p-p-sématu, p-tvaru či vzorci, kdy o sémantice řídicího nebo kookurenčního výrazu, atd.

Terminologie a odborné vyjadřování trpí v práci neznalostí, neujasněností a nedostatkem řádné závěrečné redakce, srov. nedbytečné a nesprávné užívání výrazu *popis* (s. 8 a mn. j.), neznalost termínu *polysémie* (s. 11- „mnohost významů“), nebo *dedukce* (s. 8- „předem stanovené východisko“). Kolísání terminologie (význam předmětný vs. předmětový, s. 26), podivné termíny a obraty, srov. *průchozí pády* s. 37, *předložkové významy předložek primárních* s. 43, *tzv. syntaktická funkce* s. 38, *tzv. analogie* s. 41, kap. III nazvaná *Pády jako základ strukturování p-sémantiky*; autorka chce vytvořit *sémanticky orientovaný popis sémantiky č. pádů* s. 12, a mn. j. Vysvětlení termínů *cizí jazyk* a *druhý jazyk* je chaotické a na různých místech si odporuje. Genitiv subjektový a objektový nejsou sémantické kategorie (s.58 aj.); apod.

Reprodukce názorů L. Jandové na s. 18-19 by zasloužily kritického přístupu. Je jasné, že N-tvar má ve větě i významy připisované zde G, D, A, V, že D je i cílem jako A, L má navíc

platnost i objektu řeči (téma!) a že I vyjadřuje i zdroj a místo a navíc objekt pohybu. Nedisjunktní klasifikace a neprůhledná terminologie je ostatně pro tuto autorku, jakož i pro další kognitivně orientované práce, typická.

Podstatnějším nedostatkem je, že autorka nešla ad fontes a nevyrovnala se ani s názory Hjelmslevovými, které jsou ze sémantických hledisek pro její práci důležité, ani s pojetím Jakobsonovým, ač invariantu a základním významům pádu věnuje autorka nemálo místa. Její srovnání těchto pojmů na s. 22 je však matoucí, nic neřeší a nic nového nepřináší: srov. problém, zda se číslování č.1, č.2 vztahuje k výrazům *užití pádu*, nebo *pád*.

4. Text práce se vyznačuje častým nedostatkem koherence, který souvisí s celkovou nezredigovaností. Termíny *jazyk cizí* a *druhý* se probírají v úvodu a pak znovu nefunkčně v kap. II, odkaz 3. V oddíle II.1 Adresát se náhle posuzují neslyšící jako mluvčí: srov. s. 11n. Autorka užívá termín *Čechy* pro označení České republiky, s. 5, a mezi zahraničními studenty zřejmě nepočítá zahraniční Čechy, s. 5. Na s. 19 chybí odkaz na pramen, což je zřejmě spjato s její oblibou pasivního opisného vyjadřování. Na s. 37 nacházíme odkaz na odd. II.2, místo na II.1, kde však slibované grafické symboly stejně nenajdeme. S. 9, odstavec 3, je jedním z mnoha dokladů nekoherentního navazování textu.

Ze stylových nedostatků jmenujme zmíněné pasivní vyjadřování, např. na s. 11 je ve čtyřech větách posledního odstavce užito čtyřikrát opisného pasiva. Topornost tohoto oblíbeného prostředku vysvitne z jednoho z mnoha příkladů, s. 33: *Studenty češtiny jako druhého jazyka je oblast předložek vnímána jako jedna z nejobtížnějších částí výuky...* Na druhé straně se setkáme s prostředky výrazně hovorovými, srov. oblíbené výrazy *samozřejmě*, *ovšem*, *na druhou stranu*, *skutečně* apod. Z častých stylových neobratností jmenujme závorky a čárky přerušující tok výpovědi, str. 11, 34, 45 aj. *...seznamovat se se všemi významy předložky (ve spojení s pádem) pohromadě, byť by...*; dále laické vyjadřování, s. 37: *významy, které do toho kterého pádu spadají...*; anakoluty, s. 5, druhá věta úvodu; neobratnosti, s. 10: *využitím prostoru je možné vyjádřit v ČZJ například vztahy časoprostorové...*

5. K formálním chybám dále patří interpunkční chyby, s. 6, 10, 13 aj., nefunkční závorky s. 11, 34 aj., nefunkční uvozovky s. 19, 37, 38 aj. Tabulka č. 7 je označena dvakrát, tabulka v oddílu Akuzativ je mylně označena jako Dativ, aj. V seznamu literatury chybí již citovaný Poldauf a Jakobson, Kořenský in Tax je v textu uváděn nesprávně, s. 13, a Kořenský 1985 o přímé metodě (?), s. 10, není v bibliografii obsažen; bibliografické údaje jsou nesprávně u Macurové, špatně se odkazuje na Clancy – Jandová, u Kurylowicze chybí strana apod. Není jasné, proč je uváděna Anderšova ukrajinistická práce, když jiné bohemistické a slavistické práce autorka neuvádí. Bylo by také vhodné odlišit Čechovou Milenu od známější Marie.

6. Vzhledem k uvedeným nedostatkům nemohu bohužel disertační práci I. Mrkvičkové k obhajobě doporučit.

V Praze 8. 12. 2005

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.